

Kanaarilinnud suurte lugude vines

MADIS KOLK

Lauri Lagle lavastus loob konteksti, kus saame küll teise inimese ära kuulata, kuid seejuures ka provotseerida teda asetuma rolli, kus tahame teda ise näha.

Von Krahli teatri ja Ekspeditsiooni „Tähtede all“, lavastaja Lauri Lagle, kunstnikud Liisi Eelmaa ja Lauri Lagle, helikujundaja Jakob Juhkam, valguskunstnik Siim Reispäss. Mängivad Ingmar Jõela, Rasmus Kaljujärvi, Rea Lest, Jörgen Liik, Katariina Tamm, Markus Truup ja Marika Vaarik. Esietendus 15. XII 2021 Von Krahli teatris.

„Tähtede all“ on Lauri Lagle viimane lavastus Von Krahli teatri ja Ekspeditsiooni ühise egiidi all, vähemalt selle grandis raames, mis kolm aastat tagasi Laglele ja e^lektronile Sakala 3 ideekonkursi tulemusena määrati. Kuigi Von Krahli teatri ja Ekspeditsiooni koostöös sündinud Lagle lavastusi „Paratamatus elada ühel ajal“ (2019), „Sa oled täna ilusam kui homme“ (2020) ja „Tähtede all“ (2021) ei ole esitletud otseselt triloogiana, ei ole lavastaja nendevahelist kontseptuaalset seotust eitanud. Kuna võrdlusmoment on paratamatu, meenutan siinkohal ka esimest kaht lavastust, et kirjeldada Lagle selle loomeperioodi teatrilaadi ning viimase rakendumist spetsiaalselt kokku kutsutud näitetrupi puhul.

Kolm aastat tagasi vastas Lagle intervjuus Heili Sibritsale oma loomeplaanide kohta: „Fookus oleks sellistel teemadel ja nende tõstatamisel, mille kohta võiks öelda, et neist on üleval alles kerge vine. Aga asi poleks vaid n-ö kanaarilinnuks olemises, ka näiteks paljud teaduse valla avastused on teemadena väga inspireerivad. Tahaks jõuda olmelisest metafooride, kujundite, ideede sfääri. Olla üldinimlik ja ühtaegu ka käesolevas elusas ajahetkes. See on muidugi raske, aga see tasub püüdmist. Tahaksin luua autoriteatrit ja luua võimaluse ka teiste kunstnike autoriteatriks. Eesmärk peaks olema luua rohkem algupärandeid kui ükski teine Tallinna teater. Ja algupärand ei tähenda ju mitte ainult näidendit, vaid uut mitmesuguste autorite loodud lavastustervikut“.¹

Trupi tegevus on vahepealsel kolmel aastal põhjustanud erisuguseid ootusi ja hinnanguid. Andku kolleeg Sibrits mulle andeks, et kasutan üldistusena tema Facebooki-postitust (15. XII 2021), mis tehtud lavastuse „Tähtede all“ esietenduse järel. Mitte vastuplõksimiseks, vaid kuna selles kajastub ka mujal väljendatud arvamusi, on see kaalukas hinnang, mis väärrib vastukaalu. Sibrits ütleb: „See on nagu vanasse tuttavasse baari minek, kus mingi seltskond jaurab juba ei tea mitmendat aastat, sina ja maailm aga on edasi pöörelnud. Sellele vaatamata on baari pimedas nurgas armas jälgida, kuidas need teised pole muutunud, see armsus võib seguneda haletsuse, kadeduse, imetluse jms inimlike varjunditega. [—] Huvitav on vaadata, naerad, elad kaasa (mõtled vähem nende tekstimängule ja öeldud tõdedele, aga mõtled ikka), kõik on nagu olemas, aga miski on puudu, sest seda kõike on juba nähtud, kogetud, vaadatud. Mis juhtuks aga siis, kui see kamp koos Lauri Laglega teeks täna näiteks „Kuningas Leari“? [—] Täna Krahli saalis istudes tundsin väga selget igatsust Krahli „Mefisto“ järele, kus NEED näitlejad saaksid kehastada kedagi, kes pole fragmentide kogum neist endist ja lavastajast, kus nad astuks sammu iseendist kaugemale ja nad ei peaks alustama nullist ja kuduma võrku argihetkede ilust (mida nad suudavad suurepäraselt teha). Võtkem näiteks kas või Krahli enda „Fundamentalisti“, mis „Mefisto“ kõrval on minu selle aasta suurim teatrielamus, need mõlemad lavastused on põnevad ka just seepärast, et lavastaja on lähtunud tugevast dramaturgiast, loost, mis kannab ideed ning mida on katsetavate ja iseseisvalt mõtleivate ning füüsilisust mitte pelgavate näitlejatega ühiselt vormitud. Alati ei piisa iseenda mõtetest, mis siis, et tulemuseks on read, mis kannavad.“

Lisaks tunnustusele väljendub ses tsitaadis kaks täitumata igatsust või ootust, mida kriitikute-teatrivaatlejatena kipume aeg-ajalt tundma – ja ma ei oleks kasutanud siin Sibritsa hästi sõnastatud arvamust, kui oleksin ise sellest patust puhas. Pigem püüangi aru saada, miks ja kuidas oma ootusi suuname, mida üldse teatrilt ootame ning kuidas Lauri Lagle teater meie ootustele vastab. Kui tuleb ette möödarääkimist, siis kelle probleem see on?

Esiteks, meediatarbivate või selle kaasloojatena oleme kuidagi ära otsustanud, et hea tähendab suurt ja mastaapset. Päevalehtede nädalalõpulisades on mõnel intervjuul juures tähis „suur lugu“. Kas see tähendab tarbijakaitselikku kvaliteedimärki, et see ei ole lihtsalt intervjuu mõne tubli inimesega, palume mitte segamini ajada, sest see on eriliselt oluline lugu eriliselt olulise inimesega. Kellegagi, kes ei tegele teemadega, millest „on üleval alles kerge vine“, vaid kes on selle vine koos tuulesuunaga juba ära nuusutanud ja ka pakendanud. Nutame taga „suurt romaani“, arvates, et meie igapäevases ambivalentes meediakillustatuses on selle järele mingi karjuv vaimne vajadus, ehkki kõlakambrite kategoorilisus ja endassesuletus annab märku just vastupidisest ajastu nõudest: rohkem kuulata, märgata pooltoone, tajuda vinesid.

Samal põhjusel mõjub mõneti anakronistlikult Urmo Soonvaldi mure selle pärast, kuhu on kadunud kultuuriinimeste mõju.² Võib-olla igatsen ka mina igasse päeva näiteks Heinz Valgu (või hoopis Tõnis Mäe?) turvatunnet tugevdavat lubadust (valguse?) võidust, kuid kus ta peaks seda väljendama? Kas Soonvald leiaks talle leheruumi Raul Rebase mõne filipika refräänina, n-õ seotud loona? „Pigem ei!“ Kunstnikul on „paratamatus elada ühel ajal“ ja see paratamatus tingib ka vine, millele kanaarilind peab reageerima.

Ma ei taha väita, et Lagle teeb kuidagi erakordselt täiuslikku teatrit, mida ei tohi kritiseerida. Ei, tema ebatäius seletab nii tema kontseptsiooni kui ka meetodit. Naasen taas nende „suurte lugude“ juurde ehk teisisõnu selle juurde, kuidas end mitte neist pimestada lasta, vaid märgata kanaarilindu. Lagle on oma debüüdist („Portselansuits“, Eesti Draamateater, 2007) saadik loonud 15 aasta jooksul 12 lavastust: kolm Eesti Draamateatris, viis teatris NO99 ja neli Von Krahli teatris (esimene oli enne Ekspeditsiooni perioodi 2016. aastal „Paradiis“).

Kõik tema lavastused on olnud kunstiliselt tähenduslikud ja olulised, olemata seejuures meediasündmused selle sõna kõigis võimalikes tähendustes. Lisaks tema enda kunstnikusõnumile peame olema tänulikud ka Pedajale-Semperile-Ojasoole, kel on olnud tarkust lasta ühel tundlikul tüübil laboratooriumis vinet tajuda ja sellele väljendumisvormi otsida. Kes ei ole öelnud: „Viisteist aastat ja veel ei ühtki „Kuningas Leari“ ega vabariigi aastapäeva kontsertaktust, kuis siis nii?“ Noblesse oblige: tark teatrijuht lavastab vajadusel ise aktused, kuid märkab ka neid, kes on ekspeditsioonil.

Me aplodeerime püsti seistes Tartu Uue teatri „Kremli ööbikutele“ ning „Serafimale + Bogdanile“, kuid oma suurusele vaatamata on need kunstilises mõttes juba lõpp-produktid, teadlikud oma turuväärtusest. Ekspeditsioon on selleks hetkeks juba läbi. Seejuures on teatrijuhtidel tarkust lasta oma laboris laamendada Renate Keerdil, Kadri Noormetsal ja Elise Metsanurgal. Seal on käimas ekspeditsioon, kus veel täpselt oma lõppsihti ja ühiskonna hinnangut ei teata. Noor Toompere on „Lehman Brothersi“ ja „Mefistoga“ visanud Eesti Draamateatris mitu täistabamust, kustutanud meie suurte lugude janu, kuid paar järgmist nimekate külalisjõududega loodud uuslavastust sealsamas majas sunnivad küsima, kas kunstniku kohus on olla kuldvasikas või kanaarilind – ja mis jääb alles kunstnikule, kui temalt oodatud „toode“ ei „tööta“.

Pikk jutt on läinud põhiteemast, lavastusest „Tähtede all“, mõnevõrra kõrvale, ent tahtsin rõhutada, et me ei kustutaks oma glamuurihaluses teatrit kunstiliikide nimekirjast ega hindaks seda kvantitatiivsete kriteeriumide alusel. Sellega seondub teine Sibritsa tõstatatud probleemikimp: autoriteater vs. kvaliteetdramaturgia lavastamine.

Konservatiivina pole ka mulle võõras mõttekäik, et milleks ise punnitada, kui Shakespeare ja Tšehhov on ju ometi olemas ja pealegi pooleldi ava(sta)mata. Kui „Paratamatuses elada ühel ajal“ olid pidevalt läheduses paradiis ja põrgu, surm ja igavik ning „Sa oled täna ilusam kui homme“ andis võimaluse tunda, kuidas luule üldse meie igapäevaelus toimib ja tekib, siis „Tähtede all“ tekitab esmalt tõepoolest tunde, et Lagle meetodit ei ole rakendatud mingile suuremale teemale: materjal ei osuta vastupanu, me ei kanaliseeri oma ootusi ja tunge justkui mingile kehtestatud teemale. Erinevalt eelnevast kahest triloogia lavastusest on justkui piiratud vaid etendaja ängidega.

Kui aga sisenemisel Lagle saloon'i Tähtede All on tunne, et seal jaurab juba mitmendat aastat seesama seltskond, kuigi maailm on koos sinuga edasi pöörelnud, kuid ometi on armas näha, et need teised pole muutunud, tekib küll küsimus, mis kasu on siis olnud kõigist neist seni lavastatud „Kuningas Learidest“ ja „Ivanovitest“, kui suhtume igasse „väiksesse“ inimesse „suure“ loo tasandilt. Kas arvame päriselt, et oleme muutunud (mis suunas?), aga nemad seal mitte? Olgugi et ma ei suhtunud laval toimuvasse sama hinnanguliselt, jõudsin minagi mõelda, et kui Lagle tegeleb nii tšehhovlike inimeste ja nii tšehhovlike olukordadega, miks ei rakenda ta oma meetodit mõne Tšehhovi näidendi peal. Loodan, et varem või hiljem ta seda ka teeb.

Kui meenutada kas või Lagle lavastusi, mille aluseks on dramaturgide valmistekstid, on ta alati neis laval suureks mänginud just harali olukorrad, tühikud, lahknemispunktid, kus me veel ei tea, kes on võitja, kes kaotaja. Kui vaatame Tšehhovi näidendi lavastust ning tunneme, et laval on kas kangelased või luuserid, siis on vist mõlemal juhul midagi valesti. Kummalgi juhul ei tunne me vist sedasama vinet, mida nood inimesed seal laua taga, olgu siis oma unistusi või kaotusi resümeeerides. Lagle on oma viieteistkümne lavastaja-aasta jooksul andnud meile võimaluse tunda neidsamu küsimusi.

Lavastuses „Tähtede all“ paneb ta kõik need hädavaresed veel Mika Kaurismäki kombel „Õö annab armu“ („Yö armahtaa“) kohvikupihtimussituatsiooni ja lisab ironilis-paroodiliseks kontekstiks Robert Rodrigueze „Desperaado“ (piirdun siinkohal vaid tüvitekstide mainimisega). Lahterdamine ja sildistamine ei toimu vaid sellesuunaliselt, et me ei kuula teise inimese sisekorinaid (ehk teisisõnu, pole kunagi aru saanud, mida Tšehhov või Shakespeare meile öelda tahab), vaid ka meie ootuste pinnalt. Lagle lavastus loob konteksti, kus saame küll teise inimese ära kuulata, kuid seejuures ka provotseerida teda asetuma rolli, kus tahame teda ise näha. Nii ei toimi vaid meediameistrid, vaid me kõik oma igapäevastes suhtlusolukordades. Need on endiselt valusad ja läbi uurimata teemad. Kas oleme valmis vaatama neid suurel laval?

1 Heili Sibrits, Lauri Lagle: nüüdisaegset sõnateatrit tuleb arendada. – Postimees 17. IV 2019.

2 Urmo Soonvald, Kuhu on kadunud kultuuriinimeste mõju? – Eesti Päevaleht 25. XI 2021.